Представлені роботи всебічно характеризують демінутиви як функціональний компонент мови та можуть слугувати нам в подальшому для класифікації та систематизації мовного матеріалу на предмет одиниць з демінутивним компонентом та виділення демінутивів в окремі групи / класи залежно від їх граматичних ознак. Зв'язок із категоріями модальності та оцінності являють для наукового пошуку в майбутньому особливий інтерес.

***Література***

*Бондарь А.И.* Структура деминутивных образований в современном украинском языке: Автореферат дисс. на соиск. уч. ст. кандидата филологических наук: 10.02.02. – Ужгород, 1979. – 22 с. *Вільчинська Т.П.* Семантично-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові: Автореф. дис. к. філ. наук: 10.02.01/Тернопільській державний університет. – Львів, 1996. – 16 с. *Іващенко О.В.* Гендерна наукова перспектива: Від світогляду до політики // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №6. – С.78-92. *Кузьменкова В.А.* Диминутив как средство выражения имплицитных смыслов высказывания. // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Вып. 34. – М., 2007. – С. 38-44. *Протасова Е.Ю.* Роль диминутивов в детском дискурсе. // Проблемы детской речи. – Санкт-Петербург, 1999. *Семеренко А.В.* История формирования украинского деминутивного и гипокористического словообразования: Автореф. дисс. к.ф.н.: 10.02.02/ КГПИ им. А.М. Горького. – К., 1988. – 22с. Українські народні пісні про кохання. – К.:Мистецтво, 1971. – 212 с. *Федоренко О.Д.* Емоційно-оцінний потенціал демінутивів у публіцистиці (на матеріалі української періодики (1995-2004 років): Автореф. дис. к. філ. наук: 10.01.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. *Чабаненко В.А.* Основи мовної експресії: монографія. – К., 1984. – 168 с. *Klimaszewska Z.* Diminitive und augmentative Ausdrucksmöglichkeiten des Niederländischen, Deutschen und Polnischen. – Wrocław, Wydawnictwo Polskej Akademii Nauk, 1983. – 143 S. *Waser E.* Das Diminutiv in Orts- und Flurnamen.// Actas do XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas. Santiago de Compostela, 20-25 de setembro 1999/ Ed. Ana Isabel Boullon Aglrelo. A Coruna, 2002. – S. 423 – 435.

**ГЛАДКОВА Г.П.**
*(Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка)*

## ОНТОЛОГІЯ АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСОМ *–NESS* (на матеріалі британської художньої прози XVIII-XIX ст.)

Однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики є когнітивний аналіз словотвірних одиниць, спрямований на їх роль у процесах концептуалізації та категоризації світу [Кубрякова 2006, с.11]. Предметом даного дослідження є питання про те, які аспекти людського досвіду висловлюються за допомогою абстрактних іменників із суфіксом *–ness.* Об'єктом дослідження виступають іменники із суфіксом *–ness*, наявні у текстах експериментального корпусу британської художньої прози. Метою даної статті є конструювання онтології номінацій досліджуваного словотвірного типу.

Дослідження проведено на матеріалі корпусу британських романів XVIII-XIX ст.. Лінгвокультурна спрямованість роботи зумовлює вибір текстів, поєднаних з тематикою, що дає змогу прослідкувати розвиток художніх концептів та образів у діахронії; були вибрані 12 романів, які так чи інакше пов'язані з темою жіночої долі. До уваги приймався також критерій впливості («influentialness» [Kennedy 1998, с.63]), тобто перевага надавалася відомим творам, які мають велику літературну та культурну значимість. Таким чином, до корпусу увійшли романи *Moll Flanders* (D. Defoe 1722), *Clarissa Harlowe* (S. Richardson, 1748); *Sense and Sensibility*, (J. Austen,

1811); *Pride and Prejudice* (J. Austen, 1813); *Jane Eyre* (Ch. Bronte, 1847), *Wuthering Heights* (E. Bronte, 1847), *Agnes Gray* (A. Bronte, 1847), *The Mill on the Floss* (G. Eliot, 1860; *Middlemarch* (G. Eliot, 1872); *Far From the Madding Crowd* (T. Hardy, 1874); *Tess of the d'Urbervilles* (T. Hardy, 1891), *The Portrait of a Lady* (H. James, 1881). Тексти корпусу базуються на електронних текстах бібліотеки проекту «Гутенберг» (www.gutenberg.org). Оскільки автори репрезентовані різною кількістю творів та обсягом слів, на підставі даного корпусу не можна робити узагальнення відносно всієї англійської літературної мови XVIII-XIX ст.. Проте дане дослідження присвячено функціонуванню абстрактних іменників із суфіксом *-ness* на рівні художнього твору, і для цього необхідно аналізувати повні тексти.

Термін «онтологія» у даному дослідження уживається не в філософському сенсі, а у значенні, якого він набув у сфері автоматичного аналізу тексту. Формальна онтологія — це «база знань про об'єкти, їх властивості та відношення між ними» [Noy, McGuinnes 2001]. У даному дослідженні метод конструювання формальних онтологій приймається із застереженням щодо обмеження сфери онтології одним типом дискурсу [Rastier 2004, с.34].

Основними поняттями формальної онтології є клас (class) та його властивості (slot, role). Клас містить поняття з певного домену або предметної області. Класи можуть мати підкласи, утворюючи таким чином таксономічну структуру представлення знань про домен. Властивості класу або підкласу визначають певні якості представників категорії. Отже при конструюванні онтології необхідно, по-перше, визначити таксономію понятєвих класів, присутніх у тому чи іншому домені, по-друге, сформулювати умови входження того чи іншого поняття до цих класів, тобто його необхідні властивості, і по-третє заповнити базу даних [Noy, McGuinnes 2001].

Отже, першим кроком у данному дослідженні є визначення загальних засад класифікації абстрактних іменників із суфіксом *-ness*, які визначаються особливостями їх категоріальної семантики:

1) З точки зору філософській онтології базовими категоріями є матеріальні та абстрактні об'єкти, властивості та відношення, а також їх комплекси. Отже відад'єктивні іменники із суфіксом *-ness* мають двоїсту сутність, оскільки від класу прикметників вони наслідують значення якості, властивості або характеристики, яка за допомогою суфікса *-ness* переходить до категорії абстрактних предметів.

2) У концепції лексичних категорій, започаткованої О.І. Смірницьким, категорію якості репрезентують дві протилежні категоріальні форми — субстантивна та ад'єктивна. Перша з них, розглянута у праці О.Г. Валієвої, є похідною та утворюється за допомогою суфікса *–ness*. Категоріальний статус цього словотвірного типу підтверджує його майже абсолютна продуктивність [Тер-Мінасова 1980, с.13].

3) Однією з основних тез когнітивної лінгвістики є те, що лексичний, граматичний, синтаксичний мовні рівні не є ізольованими та утворюють єдиний континуум [Langacker 2002, с.1]. На тому, що в семантичній таксономії перетинаються щонайменше дві лінії — та, що йде від семантики, та та, що йде від синтаксису — наполягає Ю.С. Степанов, при чому такий розподіл пояснюється «не класифікаційними зусиллями лінгвіста, а об'єктивною системою Мови» [Степанов 1981, с.47]. Відад'єктивні іменники із суфіксом *-ness* успадковують від прикметників їх найяскравішу функціональну особливість, а саме залежність від іменника. Відповідно для семантичного аналізу необхідно залучати мінімальні синтаксичні дані.

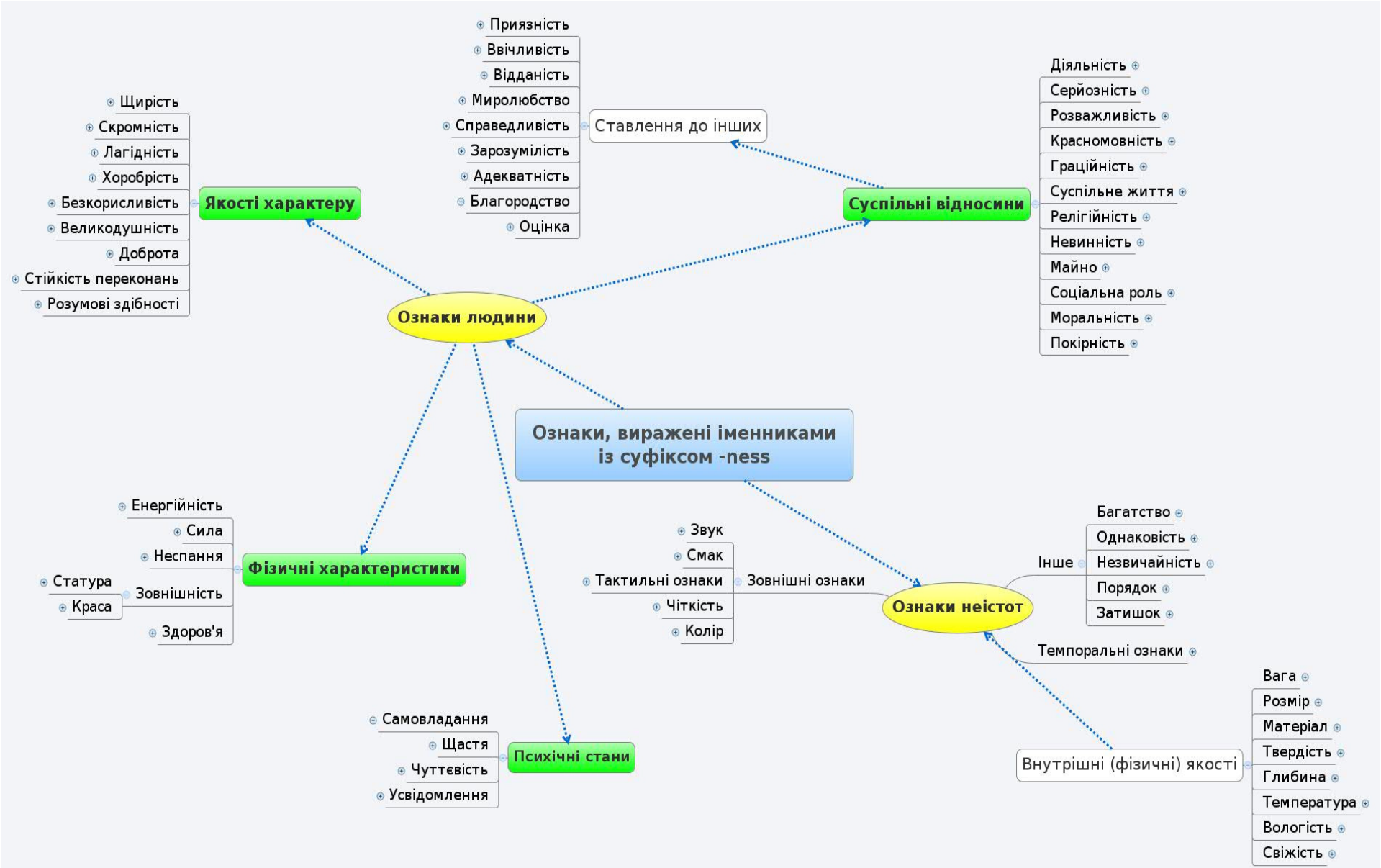



**Схема 1. Онтологія абстрактних іменників із суфіксом -ness у корпусі британських романів XVIII-XIX ст.**

Отже специфіка категоріальної семантики іменників із суфіксом *–ness* вказує на те, що їх субкатегоризація можлива з опорою на первісні значення їх основ. Для цього скористаємося набутками так званої основоцентричної дериватології, започаткованої І.І. Коваликом, у сучасній україністиці. Цей напрямок вивчає структурно-системні відношення у системі словотвору з акцентом на властивості твірної основи, а не з точки зору властивостей афіксів. Оскільки переважна більшість іменників із суфіксом *-ness* у експериментальному корпусі утворені від ад'єктивних основ, припускаємо, що категорії відад'єктивних іменників значною мірою збігаються з семантичними угрупуваннями, які наявні у класі прикметників.

Виходимо з класифікації, запропонованої В. Ґрещуком на матеріалі відприкметникових похідних української мови, яка ураховує і семантику, і критерій сполучуваності. Виділені в ній типи «вони дають можливість з'ясувати деривaційно й когнітивно релевантні типи прикметників» [Ґрещук та інш. 2007, 112]. Носії ознак, що позначені іменниками із суфіксом *-ness*, окреслюють домени, у яких функціонує досліджуваний словотвірний тип. Відповідно, першим рівнем онтології стає базовий розподіл всіх ознак на ознаки осіб та не-осіб.

Другим етапом конструювання онтології є формулювання умов надходження лексико-семантичного варіанта до класу. Аналіз за тематичними групами виділив більш дрібні угрупування у складі обох макрокласів. Члени груп не є власне синонімами; скоріше вони входять до одного й того ж домену концептуалізації, визначеного за принципом маркованості за наявністю або відсутністю ознаки – назви класу. Синонімічні та антонімічні відношення у межах груп утворюють семантичні опозиції, що дає змогу зменшити кількість тематичних груп. Слід зауважити, що бінарна оппозиція «маркованість-немаркованість» є лише окремим випадком більш загального протиставлення між «найбільш маркованим» та «найменш маркованим»; це особливо справедливо у відношенні імен якості, які успадковують від прикметників властивість градуальності. Більш проста двочленна модель опозиції приймається на даному етапі дослідження для зручності. У виборі назв класу перевага надавалася «позитивним» полюсам ознак.

Слід зауважити також, що абстрактні іменники із суфіксом *-ness* успадковують від якісних прикметників схильність до вираження оцінних значень. Якщо прийняти, що домінантою класу є «позитивний» член опозиції, то всі слова, марковані за відсутністю «позитивної» ознаки, (наприклад «greediness» чи «vileness») у своїй семантиці містять негативну оцінку, оскільки відповідні їм явища негативно оцінюються у даній лінгвокультурі. У окремий домен «Оцінка» виділяються слова типу «goodness», у яких аксіологічний компонент переважає над власне семантичним. У аксіологічно немаркованих групах (наприклад, «thinness» — «thickness») розподіл по опозиціях вказує лише на семантичну опозицію між членами групи.

Базова структура сконструйованої онтології представлена на схемі 1, з якої видно, що всі аналізовані лексеми можна поділити на 59 тематичних груп, що утворюють п'ять макрогруп: іменники на позначення якостей характеру (9 груп), психічних станів (4 групи), фізичних характеристик людини (6 груп), взаємовідносин людей у суспільстві (20 груп) та ознаки не-істот (20 груп) (слід зазначити, що серед останніх переважають також абстрактні іменники, а не конкретні). Такий розподіл пов'язаний перш за все з тематикою досліджуваних романів, які присвячені людським взаєминам. Ці дані свідчать про те, що іменники із суфіксом *-ness* спрямовані перш за все на людину – на характер, на поведінку у суспільстві. За допомогою цих іменників письменники звертаються до внутрішнього світу своїх персонажів, аналізують їх вчинки та наміри. Перевага іменників з негативними конотаціями або таких, які позначають «погані» стани та якості, підтверджує гіпотезу про те, що «позитивні» члени опозиції позначають «нормальний» стан речей, а до уваги письменника потрапляють перш за все відхилення від норми.

Необхідно зауважити, що в кожному творі представлена по суті своя онтологія абстрактних іменників із суфіксом *-ness*, яка відповідає художній картині світу окремого роману, і схема 1 є узагальненням на рівні цілого корпусу. Для ілюстрації цієї тези розглянемо онтологію абстрактних іменників із суфіксом *-ness*, наявних у романі Анни Бронте «Агнес Грей». Зі схеми 2 видно, що розподіл абстрактних іменників по групах та навіть їх склад може значно варіюватися у різних творах. Константною у більшості творів є велика номінативна щільність у групі «щастя» (8 номінації). Більше всього іменників відносяться до сфери якостей характеру, що пояснюється увагою героїні-гувернантки до «правильного» виховання. Через це на особливу увагу заслуговує слово «goodness», яке героїня уживає не у загальному аксіологічному сенсі, а у значенні «комплекс «правильних» рис характеру та моделей поведінки, що відповідають моральним нормам»:

*It is not the man, it is his* ***goodness*** *that I love.* [AG]

Через таке значення антонімами цього іменника у світі роману стають всі слова на позначення негативних рис характеру — оскільки будь-яка з них заважає своєму носію бути «гарним». Героїня-гувернантка акцентує увагу на таких рисах своїх учнів, як «stubornness», «greediness», «wantonness». Щоб підкреслити їх зухвалість, вона вдається більш сильного синоніму слова «shyness», оскільки антонімічний вислів є не тільки більш експресивним, але й дозволяє героїні уживати слова на позначення власних цінностей:

*I found it impossible to keep my pupils away from them <...>: Tom must talk to them, and Mary Ann must be noticed by them. Neither the one nor the other knew what it was to feel any degree of* ***shamefacedness****, or even common modesty.*

Майже повна відсутність власне аксіологічних номінацій є свідоцтвом якості «goodness» самої героїні: єдиний раз, коли вона вдається до негативної оцінки, вона звертає її проти самої себе:

*As I cannot, like Dogberry, find it in my heart to bestow all my* ***tediousness*** *upon the reader, I will not go on to bore him <...>*

Звертає на себе увагу й те, що слова, які традиційно відносяться до «негативного» ряду, у художньому контексті можуть нести позитивну коннотацію. Так, слово «abruptness» у решті корпусу уживається як член групи politeness, маркований за відсутністю цієї ознаки. Проте Агнес Грей високо оцінює цю рису, вбачаючи у ній простоту та щирість. Цю інтерпретацію підказує і словосполучення «single-minded straightforwardness»:

*He had not the tact, or the art, to effect such a purpose by skilfully drawing out my sentiments or ideas through the real or apparent statement of his own <...> but such* ***gentle abruptness****, and such single-minded straightforwardness, could not possibly offend me.*

Таким чином, онтологія абстрактних іменників із суфіксом *-ness* у романі «Агнес Грей» виділяє насамперед ті риси характеру персонажів, з яких складається сітка ціннісних орієнтирів головної героїні – «щастя» (happiness), для досягнення якого необхідно мати «правильні» риси характеру (goodness). Номінації рис характеру з негативними конотаціями відносяться до персонажів, яким не вдається досягти щастя. Для конструювання образів «позитивних» персонажів іменники на позначення негативних рис характеру можуть переосмислюватися та переходити на інший полюс оппозиції.

Отже на основі аналізу експериментального корпусу британських романів XVIII-XIX ст. було сконструйовано онтологію абстрактних іменників із суфіксом *-ness*. Ця онтологія дає змогу описати сфери людського досвіду, у яких досліджуваний словотвірний тип є найбільш активним. Аналіз показав, що у художній прозі абстрактні іменники із суфіксом *-ness* функціонують як номінації на позначення рис людського характеру, психологічних станів, фізичних характеристик людини, рис, що

пов'язані із суспільною активністю людини. Таким чином сфера активності досліджуваного словотвірного типу співпадає з тематикою британського роману про жіночу долю, у якому увага письменника зосереджена насамперед на внутрішньому світі людини та людських взаєминах. Тому досліджуваний словотвірний тип відіграє важливу роль на рівні цілого художнього твору, і його аналіз є перспективним для опису особливостей художньої картини світу окремих романів.

### *Література*

*Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Н.Д. Арутюнова, И.И. Челышева. — Изд. 3-е, стер. — М. : КомКнига, 2006. — 261с. — (Лингвистическое наследие XX века). *Ґрещук В., Бачкур Р., Джочка І., Пославська Н.* Нариси з основоцентричної дериватології / Прикарпатський національний ун-т ім. В.Стефаника. Інститут українознавства; Прикарпатський дериватологічний центр ім. Івана Ковалика / Василь Ґрещук (ред.). — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. — 348с. *Кубрякова Е.С.* Образы мира в сознании человека и словообразовательные категории как их составляющие / Е.С. Кубрякова // Известия РАН: Серия литературы и языка. — 2006. — т. 65, №2. — С. 3-13. *Степанов Ю.С.* Имена, предикаты, предложения: семиологическая грамматика // Ю.Н. Караулов. — М.:"Наука", 1981. — 360 с. *Тер-Минасова С.Г.* Синтагматика речи: онтология и эвристика. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. — 200 с. *Kennedy, Graeme D.* An Introduction to Corpus Linguistics / Graeme Kennedy. — London: Longman, 1998. 9. *Langacker R.W.* Concept, image and symbol: the cognitive basis of grammar / Ronald W. Langacker. — 2nd ed., with a new preface. — Berlin; New-York; Mouton de Gruyter, 2002. — 395 p. — (Cognitive linguistics research). *Noy Natalya F., McGuinness Deborah L.* Ontology Development 101 // Stanford Knowledge Systems Laboratory Technical Report KSL-01-05 and Stanford Medical Informatics Technical Report SMI-2001-0880, March 2001. — Режим доступу: http://protege.stanford.edu/publications/ ontology_development/ontology101.html. *Rastier F.* Ontologie(s) / Rastier F. // La Revue des sciences et technologies de l'information: Revue d'Intelligence artificielle. — 2004. — vol. 18, №1. — p. 15-40.